

Рецензії

ЗА ХРИСТИЯНСЬКУ УКРАЇНУ

Комариця М.М. Українська “католицька критика”: феномен 20-30-х рр. ХХ ст. / НАН України. ЛНБ ім. В.Стефаніка. Відділення “Науково-дослідний центр періодики”. – Львів, 2007. – 328 с., іл.

За радянської доби було неможливим вивчення та використання наукових розвідок західноукраїнських громадських діячів М.Гнатишака, Г.Костельника, О.Моха та ін. Тому явище “католицька критика” донедавна залишалося поза увагою дослідників. Монографія М.Комариці “Українська “католицька критика”: феномен 20-30-х рр. ХХ ст.” – перша ґрунтовна наукова праця, в якій діяльність католицьких критиків аналізується у зв'язку з розвитком інших літературних угруповань міжвоєнного десятиліття: націоналістичного й радянськості. У рецензованій книжці вперше комплексно вивчено спадщину критиків, котрі приділяли увагу не лише літературним, а й релігійним та національним проблемам.

Авторка слушно зазначила, що колоніальна залежність України в 1920-1930-х рр. сприяла розвитку таких суспільних явищ, як духовне банкрутство й моральне виродження. Акцентуючи на небезпечних тенденціях руйнування традиційного християнського світогляду під впливом лібералізації, дослідниця висвітлила роль католицької Церкви, що консолідувала соціум, залучаючи інтелігенцію до пропагування в умовах політичної і духовної криз та нестабільності одвічних християнських цінностей із метою “морального оздоровлення суспільства” (4). Під впливом ідей католицької Церкви національно свідомі та тверезо мислячі українська інтелігенція (М.Гнатишак, Г.Костельник, О.Мох, Г.Лужицький, Т.Коструба та ін.) стала на захист прабатьківських духовних вартостей, оприлюднюючи свої думки в галицькій періодиці.

Для доведення думки, що тодішня “преса – найбагатше джерело дослідження літературного процесу” (5), М. Комариця опрацювала матеріали часописів “Поступ”, “Дзвони”, “Нова Зоря”, “Мета” тощо, які виходили на Галичині в 1920-1930-х рр., наголошуючи на патріотичному, загальнокультурному та християнському спрямуванні публікацій. Авторка завважала, що

“літератори “Поступу”, “Дзвонів”, “Нової Зорі” та “Нового часу” виступали за духовне та моральне оздоровлення суспільства засобами красного письменства, формуючи таким чином католицьке літературне угруповання” (13). Зосереджуючи увагу на думках М.Гнатишака, О.Моха, Г.Лужицького, Г.Костельника про відповідальність митця перед Богом за душу читача, вона окреслила їхні духовні орієнтири.

Перший розділ монографії містить аналіз бачення католицькими критиками проблемних питань літературознавства. М.Комариця вважає, що різне трактування понять “католицька література”, “католицька критика” у працях М.Гнатишака, О.Моха, Г.Костельника, Т.Коструби та ін. залежить від джерел їх теоретичного формулювання, передовсім думок українських (Г.Сковорода, П.Юркевич, О.Потебня, І.Франко) та західноєвропейських (Ж.Марітен, Я.Добрачинський) мислителів. Тому логічним постає висновок авторки: “Творчо переосмислюючи ідеї українських філософів та новіші теоретичні висновки західноєвропейських учених, вони (католицькі критики. – В.П.) прагнули до гармонійного творчого співіснування західноєвропейського ренесансу релігійної моралі та українського національного ренесансу” (68). Справді, праця українських католицьких критиків в умовах суспільно-політичної нестабільності була важливою, адже формувала нові підходи до розуміння літературного процесу, художнього твору, а також завдань митця, який повинен був пропагувати моральність, християнський гуманізм.

У другому розділі монографії з'ясовано актуальну проблему авторського

світогляду та християнського націоналізму в баченні католицьких критиків. Проаналізувавши думки П.Ісаїва, М.Рудницького, М.Гнатишака, Б.-І.Антонича, В.Залозецького, авторка зазначила, що дискусія стосовно цього питання випливає з потреби осмислення католицькими критиками зв'язку філософського світогляду із психологією художньої творчості. Міркуючи над думками К.Чеховича, М.Конрада про національне і християнське як нероздільну єдність, М.Комариця дійшла висновку про амбівалентний характер розвитку культурного життя Галичини міжвоєнних десятиліть, коли національний і християнський первні було визнано основними рушійними силами розвитку нації в умовах колоніальної залежності й наступу гітлерівської та сталінської диктатур.

Третій розділ монографії висвітлює питання історико-літературних студій українських католицьких критиків над доробком М.Шашкевича, Т.Шевченка, І.Франка. Аналізуючи праці М.Гнатишака, П.Ісаїва, Г.Костельника, К.Чеховича, авторка наголошує на потребі раціонального підходу до бачення цих провідників ідей українства: "І в міжвоєнну добу, і сьогодні актуальним є подолання ідолопоклонства, яке, на думку Івана Дзюби, є одним із джерел шевченкофобії (а в ширшому контексті – українофобії). Позитивна й природна у своїй сутності тенденція до реформування й модернізації культу не передбачає обов'язкового руйнування його внутрішньої сутності: маска не має права заступати живий інтерес до живої ідеї, але зривання масок не повинно перетворюватися на скидання з п'єдесталу" (105). Вивчаючи позицію католицьких критиків стосовно постаті М.Шашкевича, дослідниця констатує: цей митець мав загальноукраїнське значення, тому що започаткував програму культурного відродження української нації. М.Комариця зосередила увагу на проблемі культу Т.Шевченка й І.Франка. Опрацьовані нею дискусії католицьких критиків навколо знакових для української нації постатей – це спроба з'ясувати думку літературознавців про місце й роль названих особистостей в українському суспільстві першої третини ХХ століття. Авторка слушно зазначила, що, переоцінюючи роль і місце видатних українців у розвитку нації, варто керуватися здоровим глуздом та почуттям любові до них.

Четвертий розділ монографії приділено аналізу літературознавчих праць, в яких окреслюється творча платформа критиків,

основана на поєднанні засад літератури та християнської моралі. Інтерпретуючи доробок католицьких поціновувачів, вона зазначила, що письменство було для них засобом пропаганди духовних цінностей. Висвітлюючи погляди Г.Лужницького, М.Гнатишака, Т.Коструби, М.Рудницького та інших, авторка наголошує на їх дискусійності. Водночас М.Комариця доречно підсумовує аналіз думок католицьких та ліберальних, католицьких та націоналістичних критиків як виразників українського національного духу: "Ідеологічні угруповання у Галичині міжвоєнного двадцятиліття, незважаючи на взаємну опозиційність, були лише різними гранями єдиного національного організму" (205).

У п'ятому розділі книжки схарактеризовано рецензії на художні твори сучасників – прозаїків, драматургів та поетів 1920-1930-х років. Хоча в центрі уваги дослідниці перебувають націоцентричні та христологічні погляди рецензентів, проте розділ містить цікаві і влучні спостереження над їхньою творчою манерою. Приміром, М.Гнатишакові властива "наукова аргументованість і пошук граней діалектичності" (303-304), О.Мохові – "безкомпромісність і водночас легка іронічність" (304), Г.Костельникові – "насичена алегоричність" (304), О.Назарукові – "політологічна прискіпливість" (304), Т.Кострубі – "філософська відстороненість" (304). Такий підхід до інтерпретації духовної спадщини критиків – свідчення глибокого осмислення їхнього наукового доробку, намагання увиразнити постаті митців, зробити доступнішими їхні думки для сьогоdnішнього читача.

Монографія М.Комариці – вагомий набуток сучасного літературознавства, адже книжка присвячена осмисленню місця й ролі феномену, що розвивався в умовах ідеологічного протистояння різних літературних угруповань, а також двох колоніальних світів – польського й радянського, відстоюючи право українців будувати духовне, моральне суспільство. Ліквідовуючи чергову "білу пляму" вітчизняного літературознавства, дослідниця повертає імена маловідомих учених до наукового, культурно-літературного процесу, сприяє написанню академічної історії українського письменства, якої хронічно бракує сьогодні. Варто додати, що наведений у книжці фактичний матеріал розкриває цікавий аспект історії розвитку українського письменства та критики 1920-1930-х років на Галичині. Ця розвідка сприятиме подальшому дослідженню історії національної

літературознавчої та критичної думки й осмисленню важливості християнських цінностей у розбудові духовного суспільства.

Українці, всупереч американському, західноєвропейському, російському світогляду, повинні будувати демократичне суспільство, спираючися на духовні орієнтири попередників. Тому цілком можна погодитися з висновком авторки про те, що “дослідження міжвоєнного феномена католицької критики в контексті сучасних націоцентричних і христологічних студій особливо актуальне з огляду на новий виток суспільного запиту щодо духовних вартостей.

м. Переяслав-Хмельницький

Глобалізаційні тенденції не лише стирають державні кордони в економічній і культурно-освітній сферах, а й нівелюють національну ідентичність” (315). Щоби не втратити власного національного обличчя, шукаючи шляхів розбудови демократичного суспільства, потрібно пильно вдивлятися у духовне надбання, залишене попередниками. Тому логічним продовженням наукової праці М.Комариці має стати хрестоматія першоджерел, використаних під час написання монографії.

Володимир Подрига

ДВА ПОЕТИЧНІ ГЕНІЇ – ТАРАС ШЕВЧЕНКО Й ШАНДОР ПЕТЕФІ

Tarasz Sevczenko. Kobzos: Valogatott költemények / Fordította Weöres Sandor; Шандор Петефі. Поезії: Вибрані твори / Перекл. з угор. Леонід Первомайський. – К.: “Модус Колоріс”, 2006. – 400 с. + 334 с.

Поява спільного видання творів найвизначніших поетів України та Угорщини – справді знакова подія для обох країн. Адже творчість Т.Шевченка часто порівнюють із творчим спадком Р.Бернса, Г.Гейне; але у громадській думці й літературознавстві України та Угорщини утвердилася паралель між особистостями й духом творчості Т.Шевченка і співця угорської свободи Шандора Петефі (1823 – 1849).

Перша згадка про Шевченка в угорській пресі заявила раніше від перекладів його творів – 1865 р. у статті “Поезія України” журналіста й перекладача Імре Зілахі (1845-1866), створеній на основі даних із книжки Ф.Боденштедта “Поетична Україна” (1845). Детальніше факти біографії та творчості українського поета висвітлив видатний громадсько-політичний діяч і вчений-енциклопедист України Сергій Подолинський у статті “Нігілізм в Росії” (1881, у німецькомовній газеті робітників Угорщини “Arbeiterwochenchronik”).

Проте першим увів до наукового вжитку паралель Шевченко – Петефі угорський дослідник біографії та творчості Петефі Гуго Мельцль (1846-1908), який, до речі, став також і першим перекладачем Шевченка в Угорщині (балада “Лілея”, 1877) [1]. Це наукове відкриття з часом стало загальнопоширеним лейтмотивом значної кількості угорських й українських праць про Кобзаря від кінця XIX ст. і до нашого часу; їхні автори вважали Шевченка й Петефі уособленням волелюбних устремлень своїх народів. Спільні риси знаходили як у біографіях обох поетів, так і в

народності, новаторстві, ідейно-художній спорідненості й типологічній подібності їхніх творів дослідники й поети-перекладачі Закарпаття (Кальман Кеньвеш-Тот, 1888; Міклош Мате, 1896; Кальман-Юрій Жаткович, 1900; Гіадор Стрипський, 1916; Шандор Бонкало, 1938; Ласло Балла, 1961; Ю.Шкробинець, 1964; В.Васовчик, 1969; Я.Штернберг, 1974), Угорщини (Геца Каціані, 1915; Геца Кепеш, Дьєрдь Радо, 1964 та ін.), кияни (Л.Первомайський, 1938; О.Білецький, 1953; І.Новиченко, 1964; І.Дзюба, 1965; К.Шахова, 1972; І.Мегела, 1980 та ін.).

Кожний перекладач Шевченка відбирав для опрацювання певні твори згідно зі своїми уподобаннями та критеріями. Проте справжнім феноменом у контексті навіть світової культури став безсмертний “Заповіт”: на цей час існує вже 16 угорських перекладів твору. Починаючи від першого (1916) перекладу Гіадора Стрипського і Балінта Варги, “Заповіт” доносили до земляків найвизначніші літератори Угорщини й Закарпаття (Шаролта Ланьї, 1939; Габор Андор, 1948; Геца Кепеш, 1951; Антал Гідаш, 1951; Шандор Вереш, 1953; Тібор Барабаш, Йозеф Вальдапфель, Єва Грігаші, Дьєрдь Радо – усі – 1961; Ласло Балла, 1968; Дежьо Тандорі, Ю.Шкробинець – обидва – 1984 та ін.) [3].

Історія знайомства українців із творчістю